

FEATURES OF USING CUSTOMS AND TRADITIONS IN THE EPIC "ALPOMISH"

Bazarbaeva Malika

"Second-year master's student at Berdakh Karakalpak

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18277874>

ARTICLE INFO

Received: 12th January 2026

Accepted: 16th January 2026

Online: 17th January 2026

KEYWORDS

Alpamis epic, Karakalpak folklore, traditional ritual songs, lamentation song, farewell song, wedding songs, heroic epic.

ABSTRACT

This article examines the peculiarities of traditional (ritual) songs used in the epic "Alpamis," which is a heroic epic of the Karakalpak people. The content, poetic significance, and functions of lamentation songs (joqlaw), farewell songs (sıńsıw), and wedding songs (toy jırları), which are widely encountered in the epic, are analyzed. Through these songs, the national worldview and moral values of the Karakalpak people are revealed. Based on the examples presented in the article, the role and importance of traditional ritual songs in Karakalpak folklore are demonstrated.

«ALPAMÍS» DÁSTANÍNDA SALT-DÁSTÚR JÍRLARÍNÍN QOLLANÍLÍW ÓZGESHELİKLERİ

Bazarbaeva Malika

Qaraqalpaq Mámleketlik Universiteti 2-kurs magistrantı

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18277874>

ARTICLE INFO

Received: 12th January 2026

Accepted: 16th January 2026

Online: 17th January 2026

KEYWORDS

Alpamis dástanı, qaraqalpaq folklorı, salt-dástúr jırları, joqlaw jırı, sıńsıw jırı, toy jırları, qaharmanlıq epos.

ABSTRACT

Bul maqalada qaraqalpaq xalqınıń qaharmanlıq eposı bolǵan «Alpamis» dástanında qollanılǵan salt-dástúr jırlarınıń ózgeshelikleri talqılanadı. Dástanda keńnen ushırasatuǵın joqlaw, sıńsıw hám toy jırlarınıń mazmunı, poetikalıq mánisi hám olar arqalı qaraqalpaq xalqınıń milliy dúniyaqarası, adamgershilik páziyetleri ashıp beriledi. Maqalada keltirilgen mısallar arqalı salt-dástúr jırlarınıń qaraqalpaq folklorında tutqan ornı kórsetilip berilgen.

Qaraqalpaq xalqı túrkiy tilles xalıqlar qatarında óziniń anıq kózge taslanatuǵın uzaq dáwirlik tariyxıy jolı bar, óz aldına qalıplesip, rawajlanıp kiyatırǵan úrp-ádet dástúrlerine, milliy turmıslıq mádeniyatına iye xalıq. Zaman talabına sáykes rawajlanıp barıwshı úrp-ádet dástúrlerimiz búgingi kuni de xalqımızdıń biybaha miyrası esaplanadı. Bul úrp-ádet dástúrlerimizdiń úlgiyin folklorımızdıń ájayıp dúrdanaları bolǵan dástanlarda keńnen

qollanılğanın kóriwimizge boladı. Buni biz qaraqalpaq qaharmanlıq dástanlarıńnıń biri bolğan «Alpamıs» dástanı mısasında talqılawdı uyǵardıq.

«Alpamıs» dástanı qaraqalpaqlar arasında keńnen eń jayǵan, xalıqtıń eń súyip tıńlaytuǵın, oqıytuǵın shıǵarması bolıp esaplanadı. Dástannıń ideyası bólinip ketke ruw, qáwimlerdi biriktiriw, pútin bir tutas el, xalıq bolıp jámlesip jasaw ideasin alǵa súredi. Bunnan tisqari dástanda sırt el basqınshılarının ǵárezsiz jasaw, basqınshılıqtı qaralaw, adamgershilikti, doslıqtı qádirlew sıyaqlı páziyetler joqarı bahalanadı.¹ Biz bul maqalamız arqalı «Alpamıs» dástanında qollanılğan salt-dásúr jırlarınıń bir qatar úlgielerin talqıǵa tarttıq. Dástanda joqlaw, sınsıw, toy jırları baslı orındı iyeleydi. Bul dástúr jırlarınıń qollanıwı bir qansha ózgeshelikke iye. Máselen, toy jırlarınıń tiykarǵı maqseti toy ótkerejaq bolıp otırǵan adamǵa qutlı bolsın aytıw, sáti ótiw ushın jaqsı tilek tilew sıyaqlı qatarlardan ibarat bolıp kelse, sınsıw-qız uzatılıp keter aldında qız tárepinen ayılǵan. Burın xalıq dástúrlinde uzatıp alıw, uzatıp beriw, ayttırıp aperiw qusaǵan el dástúrleri qatań saqlanǵan. Qálegen qız uzatılıp keyip baratırǵanda qıynalıp, sınsıp jılap qosıq aytıw dástúrge aylanǵan. Al, joqlaw jırları bolsa qayǵılı lirikalar poetikalıq mánisi boyınsha júda ayırıqshalanǵan sezimge qurıladı. Ol adam janına názik túrde tez tásir jasaydı. Sebebi, onda adamnıń ishki keshirmeleri, hásireti ayılıp turadı. Mısalı dástanda bul jır tómendegishe beriledi:

-Aq úyimniń arıslanı,
Boz úyimniń bostanı,
Dunya-maldıń iyesi,
Qorǵan úydiń belgisi,
Perzentim, sennen ayrıldım-aw, way-way!²

Bul mısalda kórinip turǵanıday Qarajan óziniń perzentin óltiredi. Dostına bergen antın orınlaw ushın hesh nárseden bas tartpaydı. Biraq, bul qılǵan isi ushın ókinedi. Júrek-bawrı órtenip ulına joqlaw aytadı. «Alpamıs» dástanında joqlaw jırları keń kólemde berilgen. Jırawlar hár bir joqlaw jırın jırlaǵanda sol halatqa túsip jırlaytuǵın bolǵan. Sol ushın da dástanlardı tıńlawshı xalıq bul jırlardı esitkende eriksiz kózine jas alǵan.

Sunday-aq dástanda toy jırlarıda sheber atqarılǵan. Dástannıń Ógiz jıraw variantında Barshınnıń ózi tárepinen háwjar ayılıwı berilgen. Mısalı:

-Patsha bolsam men ózim biler edim,
Jalgızımniń jolına dilgir edim,
Tiyeyin dep júrmедim teksiz qulǵa,
Jetimektiń atası dep júr edim, yar-yar.³

Bul mısaldan kórinip turǵanıday Alpamıs jeti jıl boyı jaw qolında bende bolǵanda Barshındı Ultan qulǵa uzatpaqshı boladı. Shımdıq ishinde otırıp óziniń teńi qul bolǵanlıǵınan ızalanıp háwjar aytıp otırǵanlıǵın kóriwimizge boladı. Bunnan sońǵı qatarlarda Qarajannıń Bayshubardı minip Barshınnıń aldına barıwı hám onnan Alpamıstıń tiri ekeniniń xabarın aytıw ushın Barshınnan súyinshi sorap, háwjar namasına salıp yar-yar aytıp zarlap turǵanlıǵı keltirilip ótilgen.

¹ Сағытов.И.Т. Қарақалпақ халқының қаһарманлық эпосы. -Нөкис:Қарақалпақстан,1963.-Б 181

² Қарақалпақ фольклоры(көп томлық).- Нөкис: Қарақалпақстан,2007.-756 Б.42

³ Қарақалпақ фольклоры(көп томлық).- Нөкис: Қарақалпақстан,2007.- Б.83

-At oynatıp barganman men Dárbentke,
Biyjay waqta duz keldi jalǵız bende,
Qorqqanımnan bende boldım men baǵındım,
Qalmaqqa men bolǵanman qup shermende, yar-yar.

Bul qatarlar arqalı Alpamıstıń batırlıǵı, jas bolıwına qaramastan bir ózi Tayshıxannıń jurtına keliwi hám Qarajannan taysalmay gúresip jeńgenligi haqqında pikirler oqıwshınıń dıqqatın tartıwı sózsiz.

Juwmaqlap aytqanda, biz bul maqalamız arqalı salt-dástúr jırları hám onıń qaraqalpaq qaharmanlıq dástanı bolǵan «Alpamıs» dástanında qollanılǵan ayırım turlerinen mısallar keltiriw arqalı talqılawǵa háreket ettik. Biraq, bul jumıs elede izertlewdi, dástúr jırlarınıń elede tereńnen úyreniliwin talap etedi.

References:

1. Қарақалпақ фольклоры(көп томлық).- Нөкис: Қарақалпақстан,2007.- Б.756.
2. Мақсетов Қ. Қарақалпақ фольклористикасы.- Нөкис:Қарақалпақстан, 1989.
3. Мақсетов Қ. Ә.Тәжимуратов. Қарақалпақ фольклоры. - Нөкис: Қарақалпақстан,1979.
4. Сағытов.И.Т. Қарақалпақ халқының қахарманлық эпосы. - Нөкис:Қарақалпақстан,1963.